

УДК 811.161.2'373:1

**РЕЛІГІЙНІ СВІТОГЛЯДНІ ДЕТЕРМІНАНТИ У
ВІТЧИЗНЯНОМУ ПИСЬМЕНСТВІ
(на матеріалі історичного роману Ліни Костенко “Берестечко”)**

Тетяна Мішеніна, Ірина Селищева

*Криворізький державний педагогічний університет
Kryvyi Rih State Pedagogical University
пр. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, 50086, Україна
t.mishenina@gmail.com; irina.selischeva2016@gmail.com*

Мішеніна Т., Селищева І. Релігійні світоглядні детермінанти у вітчизняному письменстві (на матеріалі історичного роману Ліни Костенко “Берестечко”)

У публікації розкрито релігійні світоглядні детермінанти, що на категорійно-поняттєвому рівні виражені сакральною лексикою, що функціонує в українському історичному романі Ліни Костенко “Берестечко”, яка репрезентує фонові біблійні знання про описувану історичну епоху. Акцентовано на тому, що художнє фотографічне зіставлення сучасного й тогочасного переживання сакральності створює естетику сучасного українського історичного роману. Окреслено подальші перспективи дослідження особливостей функціонування сакральної лексики, які полягають у виробленні герменевтики адгерентних / інгерентних висловів, представлених у письменстві, з урахуванням історичного коментаря; моделюванні образної динаміки на основі лінгвофілософського аналізу.

Ключові слова: світоглядна детермінанта, релігійний світогляд, сакральна лексика, історичний роман, історичний коментар, інгерентний вислів, адгерентний вислів.

Mishenina T., Selishcheva I. Religious worldview determinants in domestic literature (on the material of Lina Kostenko's historical novel “Berestechko”)

The publication reveals the religious worldview determinants, which at the categorical and conceptual level are expressed by sacred vocabulary, functional in the Ukrainian historical novel by Lina Kostenko “Berestechko”, which represents the background biblical knowledge about the described historical epoch. Artistic photographic comparison of the modern (historical commentary and assessment of the consequences of the Battle of Berestechko, analysis by historians of the campaign led by Bohdan Khmelnytsky from the standpoint of further development of the state) and the experience of sacredness creates the aesthetics of modern Ukrainian historical novel. The plot of the historical novel, according to the writer, is based on understanding the failed campaign of Bohdan Khmelnytsky near Berestechko (1651): the reasons for the defeat of the Cossack army, the nature of the betrayal, reflections on the future of the state for further socio-political progress of

the state. The author uses the technique of artistic reflection, which reveals as deeply as possible the course of cognitive-affective states of the leader. A feature of the historical novel is the pervasive sacred context. The protagonist is active in a monologue, a dialogue with the soul, God, uses sacred concepts (sacred person, God-pleasing action / deed, sacred object, sacred place, sacred time) during the development of reflection. Lina Kostenko uses inherent expressions for the realization of the creative idea, the adregent interpretation of which actualizes issues related to the history of Ukraine, reveals the compared historical events as a background context. Structural and semantic analysis of the language material allowed to distinguish the following religious correlations, expressed by sacred vocabulary: Messiah / Hetman (piety, justice, devotion to the Fatherland); man (sin / charitable behavior); land (Promised Land / Ukraine). Regularities of use of sacred nominations as a part of biblical expressions / onyms, which have additional positive or negative coloring, are established. The contextual load of proper names, which have acquired a generalized meaning (names of hetman's associates), is considered. The further prospects of research of features of functioning of sacred vocabulary which consist in working out of hermeneutics of adherent / inherent expressions, functional in writing, taking into account the historical commentary are outlined; modeling of figurative dynamics based on linguistic and philosophical analysis.

Key words: worldview determinant, religious worldview, sacred vocabulary, historical novel, historical commentary, inherent expression, adherent expression.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Лінгвофілософський і лінгвокультурологічний підходи до вивчення культурно-духовних дескрипторів творів мистецтва актуалізують дослідження, пов'язані з релігійною тематикою. Предметом пильної уваги науковців є сакральна лексика, яка розглядається на основі теорії лексико-тематичного поля [Matskiv / Мацьків 2007 : 187]; як функціональна лексика в художніх творах [Skab / Скаб 2000 : 275]; як релігійний етнокод [Koloiz / Колоїз 2002 : 3–4; Savchenko / Савченко 2013 : 199–200].

Лінгвістичний аналіз сакральної лексики, використаної у творі художньої літератури, передбачає не лише традиційне її вивчення на основі методів структурної лінгвістики, але й декодування художнього твору, що засвідчує герменевтичний аналіз біблійної картини світу з урахуванням персонажного, темпорального і фокусного кодів історичної інформації.

Історичне тло, яке становить фонову інтерпретацію сакральної лексики, сягає доби козаччини (Визвольна війна 1648–1654 років під проводом Богдана Хмельницького, зокрема події

найбільшої за всю Визвольну війну Берестецької битви 28 червня – 10 липня 1651 року, коли фактично поразка козацького війська була спричинена тим, що татари залишили поле бою, захопивши козацького очільника з собою і протримавши його в полоні, а також зради одного з полковників – Криси).

Художньою особливістю історичного роману Ліни Костенко “Берестечко” є накладання біблійного контексту на тогочасну історичну українську реальність, де *інгерентне значення* (інгерентні одиниці співвідносні з первинним текстом, конкретно біблійною ситуацією) переосмислюється, причому герменевтика сакральної лексики засвідчує найвищу міру віри у правдивість біблійного тексту на рівні відповідних ціннісних орієнтацій і світоглядного переосмислення подій провідника козацького війська. Сакральна лексика реалізує естетику слова, оберненого до внутрішнього імперативу людини; визначає релігійно обумовлені особливості пізнання світу, які конструюють його за певними поняттями-дескрипторами рекомендованого (“богоугодного”, правдивого) життя. Окрім особистої відповідальності за правильність / неправильність учинків, релігія окреслює закони розвитку суспільства, визначає перевагу відповідальності державного діяча (у межах нашого дослідження – рефлексія біографічного шляху очільника козацького війська Богдана Хмельницького) перед Богом, спрямовуючи історію контекстуально до біблійної етики через призму шляху Христа і філософських притч. Як висновок, розгляд сакральної лексики може розглядатися як поняттєвий базис, крізь який особистість сприймає й оцінює світ і соціум, визначає подальший життєвий орієнтир, формує перевагу тих чи тих ціннісних орієнтацій відповідно до сакральних настанов. Оцінна рамка дій й учинків реального чи історичного персонажа подається в зіставленні з відповідними релігійними настановами, які відтворюють моральний кодекс, визначають напрям удосконалення людини. Лінгвофілософія уможливує здійснення герменевтичного аналізу у зв’язку з рівнями світогляду (когнітивний, емоційний, поняттєво-світоглядний), простеження формування чи зміни світоглядних орієнтирів, зумовлених релігійною природою, соціальною дійсністю, через яку проектується власне бачення, визначається аксіологічна

градаційна позиція в оцінюванні вчинків, окреслюється подальший життєвий шлях. Лінгвокультурологічний аспект розгляду художнього дискурсу передбачає спостереження над мовними одиницями – сакральною лексикою – у творі українського письменства, витворює історичну реальність як історико-культурний неповторний вияв національного буття.

Аналіз публікацій. Дослідженню та висвітленню Берестецької битви 1651 р., як складної та багатогранної події в долях українського та польського народів, присвячено роботи науковця І. Ярмошика. Аналізуючи погляди польських авторів (Ю. Бартошевича, Л. Кубалі, В. Конопчинського), дослідник виокремлює різні підходи до трактування причин і наслідків збройного виступу українського народу проти Речі Посполитої у середині XVII ст. Узагальнюючи, історик зазначає, що погляди авторів неоднозначні. В одних праць ми знаходимо розуміння соціальних, політичних, духовних причин антипольських виступів українського населення у XVII ст., інших – поверхові звинуваченні у зраді державних інтересів та порушенні спокою у Речі Посполитій, зокрема на адресу Богдана Хмельницького [Yarmoshyk / Ярмошик 2012 : 3].

У навчальній літературі методисти-історики висвітлюють цю подію, зазначаючи, що поразка під Берестечком зводила нанівець автономію козацької держави, проте, її не можна вважати катастрофою. Адже не було капітуляції, а ядро української повстанської армії прорвало блокаду і було готове до продовження боротьби. Богдану Хмельницькому вдалося відновити боєздатність армії, зупинити просування потужного польсько-литовського війська в районі Білої Церкви і змусити противника до переговорів [Mytsyk / Мицик 2008 : 73; Boiko / Бойко 2012; Svitlychna / Світлична 2005 : 109].

Художня інтерпретація історичних подій у письменстві може подаватися як хроніка подій, де змальовуються задля реалізації ідейного задуму історичні й художні персонажі (типізовані). Лінгвофілософський і лінгвокультурологічний аналіз мовного матеріалу історичного твору дозволяють промодельовати дискурс на рівні ціннісних орієнтацій, світоглядних позицій, які стали визначальними задля здійснення певних учинків.

Історичний роман Ліни Костенко характеризується активним функціонуванням сакральної лексики, на рівні ідеологічного задуму авторка застосовує прийом внутрішньої рефлексії, яка має форму монологу, діалогу з Богом і народом. Дослідження науковців природи сакральної сфери [Matskiv / Мацьків 2007 : 187; Skab / Скаб 2000 : 275; Savchenko / Савченко 2013 : 199–200] дають змогу здійснити герменевтику історичного твору на тлі тогочасної сучасності, що дозволяє стверджувати, що обраний прийом сакралізації максимально наближає художню реальність до історичного періоду козаччини.

Мета запропонованої публікації – дослідження релігійних світоглядних детермінант, виражених сакральною лексикою, через художній прийом рефлексії, застосований в історичному романі Ліни Костенко “Берестечко”.

Виклад основного матеріалу. Сучасний історичний коментар описуваної битви оцінює події з позиції причин протистояння двох військ, оцінювання рівня боєздатності, стратегії проведення кампанії, аналізу політично невдалого союзу козацького війська з татарським. Улітку 1651 року, у битві під Берестечком на Волині, кримські татари покинули поле бою саме в розпал битви, що призвело до оточення та знищення ядра козацького війська. Хмельницький, який відступив разом із ханом, став заручником свого союзника, поки не звільнився, щоб реорганізувати свою оборону й не допустити повного знищення козацької державності. Його залежність від кримських татар закінчилася катастрофою [Plokhii / Плохій 2007].

Залишення ханом поля бою поставило українське військо в надзвичайно тяжке становище, але завдяки “блискуче організованому й майстерно виконаному маневрові (що зайвий раз засвідчує величезний полководницький талант гетьмана) пощастило уникнути найгіршого – повного розгрому”. Відступ українських полків сплутав усі плани польського уряду. Частина шляхти розуміла, що наступ польської армії неминуче зустріне опір українського населення та призведе до нових боїв. Рішуче протестувало й посполите рушення. Змушений відмовитися від наступу, король видав інструкцію коронному гетьманові щодо умови можливого замирення з козаками [Smolii / Смолій 2009 : 140–144]. Поразка під Берестечком перекреслила наміри Богдана

Хмельницького довести до переможного кінця війну з Річчю Посполитою, засвідчила ненадійність військово-політичного союзу з Кримським ханством, різко погіршила становище Української козацької держави, яка змушена була погодитися на укладання Білоцерківського договору 1651 р. [Stepankov / Степанков 2003].

У цьому контексті заслуговує на увагу дослідження І. Свешнікова, який характеризує Козацьке військо періоду Визвольної війни як достатньо для тодішньої епохи дисципліноване і впорядковане військо, “забезпечене найновішою для свого часу для свого часу зброєю. Козацька армія за своєю організацією, військовою тактикою й озброєнням стояла на одному рівні з іншими тодішніми європейськими арміями, перевищуючи їх своїми бойовими якостями і не раз одчайдушною хоробрістю”. Феноменом козацької армії, на думку автора, є те, що вона формувалася винятково з добровольців, які воювали за волю для себе і свого українського народу. Ці особливості війська Хмельницького виявилися, зокрема, у битві під Берестечком, де воїни-добровольці показали зразки героїзму, і виявили незламну волю звільнитися від магнатсько-шляхетського гніту [Svieshnikov / Свешніков 1993].

Історичний твір Ліни Костенко, який змальовує події битви під Берестечком, відтворює релятивну релігійну картину світу, тому розуміння низки вчинків і рішень, які приймають художні персонажі (реальні історичні або прототипи), мають мотиваційну релігійну природу. В українському письменстві історичні романи репрезентують наскрізну релігійну модель світосприйняття, тому естетика сприйняття змальнованої реальності полягає насамперед у тому, що превалювання апеляції до сакрального витворює тогочасний середньовічний світ, коли накладалися як органічні релігійна й біографічна детермінанти. Сакральні номінації, функціональні в художньому просторі історичного роману Ліни Костенко “Берестечко”, утворюють християнську концептосферу Бог, лінгвістична картина світу представлена категорією сакрального: *священна особа, богоугодна дія / учинок, священний предмет, священне місце, священний час*. Констатуємо: художній прийом накладання біблійного

контексту на тогочасну історичну українську реальність, де інгерентне значення переосмислюється, причому герменевтика сакральної лексики засвідчує найвищу міру віри у правдивість біблійного тексту на рівні інтеріоризації відповідних переживань. Причому інтеріоризація виявляється на рівні оцінювання відповідності біблійним настановам.

В історичному романі осмислення гетьманом історії України загалом, подій під Берестечком зокрема письменниця подає через оригінальний художній прийом: *рефлексивний монолог і внутрішній діалог з Богом*. Використання апелятива теоніма Бог, Господь інтимізує діалог, наближає його до молитви. Таке розуміння дозволяє відтворити фоновий внутрішній діалог художнього персонажу часів XVII ст., де наявна апеляція до правди, яку містить біблійний текст.

Окрім особистої відповідальності за правильність / неправильність учинків, релігійний світогляд визначає повну *відповідальність громадського діяча* перед Богом. Релігійний світогляд визначає кореляцію на рівні: *гетьман / громадянський обов'язок, патріотизм*. Образ гетьмана позначений такими характеристиками: *набожність, справедливість, відданість Батьківщині*. Відчуття відповідальності за подальший поступ української держави в романі зображується метонімічно:... *Ноги місили грязь, / Душа летіла над Україною* (4, с. 48). Авторка роману використовує прийом сповіді, актуалізуючи важливість відповідальності за свої дії перед батьками: *Прости мені, моя правдива мати, / Душі моєї синій чистовід!* (4, с. 38); *Хмари. Пливають, пливають, пливають... / Мій батько проплива, схрестив на грудях руки. / І матінка, лебідонька, летить...* (4, с. 48) – повтор дієслова *пливти* вказує на глибокі і тривалі роздуми про природу поразки. Художній образ схрещених рук персоніфікованої України стягує під один знаменник ядерне значення образу *мати*: Лежить *твоя зглузована Вкраїна, / Схрестивши руки всіх своїх шляхів. / І що тепер? Що вдіять, що почати? / Ні булави, ні війська, ні печати* (4, с. 6). Очільник козацького війська намагається пояснити причини, які призвели до необхідності розпочати кровопролитну війну: *О Січ, козацька мати! / І ти, Великий Луже! / Та будьте ж мені свідками між Богом і людьми, / І це кровопролиття тут почали не ми*

(4, с. 89); **Боже милий, як зорі світяться!** / *Десть там Суботів, десть там Січ...* (4, с. 12) – уявна подорож до осередків української державності. Однією з провідних причин війни гетьман визначає приниження прав українців через заборону їх традицій і звичаїв, обмеження громадянських прав: *...Живуть без вінчання. / Вмирають без причастя. / Дітей не хрестять. Замкнено церкви. / Вже допекли нас до живої рани* (4, с. 123); *Чого не бачив досі я очима, / Побачив раптом саднами душі* (4, с. 89); *І я повстав. Душа спитала – доки?! / Втопили край у підлості і злі. / І я сказав: чужинці, дайте спокій. / Не сійте зради на мій землі* (4, с. 109). Богдан Хмельницький доходить внутрішнього переконання (на рівні інтеріоризованої внутрішньої потреби) у правдивості своїх доводів, свого слова, тому вірить у те, що в недалекому майбутньому його слово і слово народу переважать: *Та прийде час, як перед Богом свідчу, / Ще буде Слово, більше за слова* (4, с. 120); *Бо не з того заліза мене лито / І не в тому гартовано вогні, / Щоб їм вдалося на своє копито / Переробити душу у мені!* (4, с. 154) – ідеться про свідомо обраний життєвий шлях, пов'язаний з долею народу, відповідальність як громадського очільника.

Інгерентна інтерпретація звільнення з багаторічної неволі накладається на український історичний контекст, намагання авторки передати трудну путь до віднайдення самотуття, розуміння цінності і створення власної історії.

У романі “Берестечко” на рівні фонових знань подано адгерентне розуміння *Месії*, у художньому мовленні реалізується у значенні “той, у кому бачать рятівника, визволителя”: *І три зорі дивитимуться в ясла. / І Україна ждатиме Месії* (4, с. 136). Інгерентна інтерпретація звільнення з багаторічної неволі накладається на український історичний контекст, намагання авторки передати трудну путь до віднайдення самотуття, розуміння цінності і створення власної історії: *Мойсей народ свій вів через пустелю* (4, с. 121). Назва Месія в художньому тексті об'єктивує Бога, який рятує свій народ чи окрему людину, актуалізує на внутрішній духовній спрямованості, що уможливило досягнення свободи: *Коли вступив у Київ я комонно – / Після Пиляви, після Жовтих Вод – /*

*Мене ж вітали малиновим дзвоном, / Мене ж **Мойсеєм** називав народ! (4, с. 79); **Мойсей народ свій вів через пустелю. / Я ж не Мойсей.** Народ – на рані рана. / Моє чоло побила сивина. / Куди іти? **Земля обітованна** – / Вона ж під нами, наша, ось вона! / Та ще ж яка, мій Господи, багата! (4, с. 121).* Богдан Хмельницький визначає свій обов'язок як громадського ватажка: *Я визволяв, я визволявся! / Я міг сказати правду при / Самому Богові! / Я віру / Вивозив з наших без доріж! (4, с. 37).*

Ліна Костенко уводить лінію сакрального діалогу *гріх / добродійна поведінка* (у думках і зовні): *Моя вина. / **Мій гріх** перед людьми. / Усе ж було за нас. / Чому ж програли ми? (4, с. 7).* Переступ Божих заповідей визначається як переступ моральний і поведінковий і важить на рівні із людськими законами і юридичними. Чинний закон відповідає моральному кодексу, викладеному у Божих заповідях. Таке розуміння дозволяє відтворити фоновий внутрішній діалог художнього персонажу часів XVII ст., де має місце апеляція до правди, яку містить біблійний текст. Зрадницькі дії неправдивих союзників – татар – ватажок оцінює як власний недогляд, невміння передбачити подвійний задум їх очільника (іншими словами, тогочасна політична ситуація, нетривкість укладених договорів з *бусурманами* (іншої віри, іншого світогляду, тому непередбаченими, не вірними укладеним угодам) були даним для гетьмана, не були несподіванкою, навпроти, очільник картає себе за непередбачливість): *Один в біді... Один – як на воді. / Оце тобі **супряга з бусурманом.** / Хіба я гетьман? **Всипище** **глухот.** / Так **дався оморочити оманам!** (4, с. 5); *На нього глянути – не скучиш. / **Як чорт козавий на корчі,** / В сорочці чорній аж лискуцій, / Пурпуровій опанчі (4, с. 17); Я буду вік себе картати, / Що заметався сам не свій – / Не знав, чи хана завертати, / Чи тут продовжувати бій? (4, с. 9).**

Зрадництво ж козацької старшини гетьман визначає як *гріх*, оскільки йдеться про невиконання громадянського обов'язку, порушення біблійних заповітів, зраду рідній землі, родоводу, своїй совісті (цей психологічний ракурс висвітлено в романі як найбільш драматичний етап у рефлексії очільника): ***А тут ще вітер – у лице – навідліг!** / Бодай я світу білого не видів, / Як по своїх стріляли гармати! (4, с. 10)* – авторка застосовує метафору

задля передавання внутрішнього переживання зрази козацької старшини (несподіваність, холодність, колючість, біль); *Та ж там котрогось просто підкупили, / Щоб учинив оцей розгардіяш. / Вони ж ніколи не були скупими / На тридцять срібних для їд...* (4, с. 10) – оцінка переступу своїх колишніх поплічників; *Яку порушили угоду, / Чого хотіли не свого? / Таж зрадник власного народу – / Хто вірний ворогу його!* (4, с. 30) – характеристика поняття зради захисника вітчизни; ***Ненавиджу перевертнів. Це кодло, / Мабуть, не мени, ніж вороги, нашкодило. / Колись ішли під інші корогви, / То це душа хоч ятрилася болем*** (4, с. 81).

Фонова герменевтика дає змогу відтворити тогочасний світогляд, який полягає в розумінні Всесвіту як невинної духовної праці й переосмислення своїх дій й учинків. Лінгвофілософічне потрактовування ряду *поразка / перемога* набуває екзистенції не лише з позиції осмислення помилок і переосмислення учинків, але й подальшого поступу. “Божа ласка” з тими, стверджує авторка, хто відстоює свою гідність на рівні віри в правомірність задумів: *Народе вільний, аж тепер ти – віл. / Моя **поразка** зветься Берестечком* (4, с. 5) – поразка козацького ватажка, втрата незалежного суспільно-політичного вибору; *Чого ти ждеши? **Якої в Бога ласки?** / В твоїх радугах проростає мох. / Оце і все. **Одна твоя поразка / Закреслює стонадцять перемог*** (4, с. 6); ... ***Чи справді вірив я у перемогу / В такій тяжкій нерівній боротьбі? / Так, вірив я. Найперше вірив – Богу. / І вірив людям. Людям і собі*** (4, с. 71) – невдалу кампанію гетьман виправдовує перед *Богом і народом правдивими намірами; Шрамко...* / *Кажу: – **Поразка** – не кінець. І сором від людей. – / А він мені: – **Поразка** – **це наука**. / І ти в цій Академії спудей* (4, с. 147) – переосмислення поразки після розмови з поплічником Шрамком, який також був священником; *Не допускай такої мислі, / **Що Бог покаже нам неласку. / Життя людського строки стислі. / Немає часу на поразку*** (4, с. 157) – результатом рефлексії стало переконання в тому, що ватажок має виконувати обов’язок незалежно від поразок і перемог, ураховуючи помилки.

Простежуємо на рівні лінгвофілософії релігійну світоглядну детермінанту українського історичного розвою,

позначену внутрішнім сподвижництвом і градаційною рамкою, яка має основою аналітичне поєднання інгерентного й адгерентного узагальнень. В історичному контексті лексема “руїна” інтерпретується як недостатньо вироблені ціннісні ідеологічні настанови, які передбачають державотворення як найвищу цінність у побудові вільного суспільства: *Обпалить часом думка крижана – / Ось люди йдуть, а скрізь одна руїна. / І поки я їх визволю з ярма, / То чи не мертва буде Україна?* (4, с. 21); *Отак воно і йдеться до руїни. / Отак ми й загрузаємо в убогство. / Є боротьба за долю України. / Все інше – то велике мискоборство* (4, с. 99).

Історичний художній твір відтворює релятивну релігійну картину світу, тому розуміння низки вчинків і рішень, які приймаються художніми персонажами (реальними історичними або прототипами), мають мотиваційну релігійну природу (*воскреснути, мати святість, бути шляхетних дій, чистих помислів*): *Полковники мої! Не шовк, не кармазини – / Шляхетних дій і помислів зразок* (4, с. 155); *... скажу я на Суді Страшному. / Умру в багні, воскресну в Богуні. / Бо він – Іван. Іван – то є син Грому. / Він брат всього святого у мені* (4, с. 40–41).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. В українському письменстві історичні романи репрезентують наскрізну релігійну модель світосприйняття, тому естетика сприйняття змальованої реальності полягає насамперед у тому, що превалювання апеляції до сакрального витворює тогочасний середньовічний світ, коли накладалися як органічні *релігійна і біографічна детермінанти*. Лексема *доля* в романі з поступом внутрішньої розмови очільника з вищою силою переосмислюється, стає біографічною. Художнє фотографічне зіставлення сучасного й тогочасного переживання сакральності матерії Божественного створює естетику сучасного українського історичного роману, засвідчує православні традиції світосприйняття як єдино правильний шлях моделювання життя людини, розвитку держави.

В історичному романі Ліни Костенко “Берестечко” теонімні мовні одиниці використовуються на рівні інгерентного й адгерентного художнього фону, що уможливорює контекстуальне подання української історії. Фонова герменевтика дає змогу

відтворити тогочасний світогляд, який полягає в розумінні Божественного як невинної духовної праці. Художнє фотографічне зіставлення сучасного й тогочасного переживання сакральності матерії Божественного створює естетику сучасного українського історичного роману, засвідчує православні традиції світосприйняття як єдино правильний шлях моделювання життя людини, розвитку держави. Простежуємо на рівні лінгвофілософії релігійну світоглядну детермінанту українського історичного розвою, позначену внутрішнім сподвижництвом і градаційною рамкою, яка має основою аналітичне поєднання інгерентне й адгерентне узагальнення.

Література

1. Бойко О. Історія України : посіб. Київ : ВЦ “Академія”, 2002. 656 с.
2. Козацька держава. *Історія української культури* / за заг. ред. І. Крип’якевича. Київ : Либідь, 2020. С. 151–162.
3. Колоїз Ж. В., Бакум З. П. Слово Благівісті. Словник-довідник фразем біблійного походження. Кривий Ріг : І.В.І., 2020. 96 с.
4. Костенко Л. В. Берестечко: іст. роман. Київ : Либідь, 2010. 232 с.
5. Мацьків П. Поняттєве поле Бог у лінгвістичній картині світу. *Бог в українському мовному просторі* : монографія. Дрогобич : Коло, 2007. С. 187–270.
6. Мицик Ю., Бажан О., Власов В. Історія України : навч. посіб. Київ : ВД “Києво-Могилянська академія”, 2008. 384 с.
7. Плохій С. Брама Європи. URL : https://biblbogdan.io.ua/s2665677/brama_evropi_sergiy_plohiy
8. Савченко Л. В. Релігійний етнокод в образах фразеологізмів. *Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти* : монографія. Сімферополь : Доля, 2013. С. 198–222.
9. Свешніков І. Битва під Берестечком. Львів, 1993. 310 с. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/5-8326-0005-3/5-8326-0005-3.pdf>
10. Світлична В. Історія України : навч. посібник / за ред. Ю. М. Алексєєва. Київ : Каравела, 2005. 408 с.
11. Скаб М. В. Історична змінність мовного вираження українського концепту ДУША. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2006. № 2. С. 239–244.
12. Скаб М. В. Християнське уявлення про душу людини крізь призму української мови. *Християнство й українська мова* : матер. наук. конф. Львів : Вид-во Львівської Богословської Академії, 2000. С. 273–278.
13. Смолій В., Степанков С. Українська національна революція XVII ст. (1648–1676 pp.). Київ : ВД “Києво-Могилянська академія”, 2009. 447 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000731>
14. Степанков В. С. Берестецька битва 1651 р. *Енциклопедія історії України*. Т. 1: А-В / редкол.: В. А. Смолій та ін. НАН України. Інститут історії

України. Київ : Наукова думка, 2003. 688 с. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Berestetska_bytva_1651

15. Ярмошик І. Берестецька битва 1651 р. в наукових дослідженнях польських авторів. *Грані* : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Т. 83. № 3. 2012. С. 3–7.

References

1. Boiko O. *Istoriia Ukrainy* : posib. Kyiv : VTs “Akademiia”, 2002. 656 s.
2. Kozatska derzhava. *Istoriia ukrainskoi kultury* / za zah. red. I. Krypiakevycha. Kyiv : Lybid, 2020. S. 151–162.
3. Koloiz Zh. V., Bakum Z. P. Slovo Blahovisti. *Slovyk-dovidnyk frazem bibliinoho pokhodzhennia*. Kryvyi Rih : I.V.I., 2020. 96 s.
4. Kostenko L. V. *Berestechko: ist. roman*. Kyiv : Lybid, 2010. 232 s.
5. Matskiv P. *Poniattieve pole Boh u linhvystychnii kartyni svitu. Boh v ukrainskomu movnomu prostoru : monohrafiia*. Drohobych : Kolo, 2007. S. 187–270.
6. Mytsyk Yu., Bazhan O., Vlasov V. *Istoriia Ukrainy* : navch. posib. Kyiv : VD “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2008. 384 s.
7. Plokhii S. *Brama Yevropy*. URL : https://biblbogdan.io.ua/s2665677/brama_evropi_sergiy_plohiy
8. Savchenko L. V. *Relihiinyi etnokod v obrazakh frazeolohizmiv. Fenomen etnokodiv dukhovnoi kultury u frazeolohii ukrainskoi movy: etymolohichni ta etnolinhvystychni aspekty*. monohrafiia. Simferopol : Dolia, 2013. S. 198–222.
9. Svieschnikov I. *Bytva pid Berestechkom*. Lviv, 1993. 310 s. URL : <http://history.org.ua/LiberUA/5-8326-0005-3/5-8326-0005-3.pdf>
10. Svitlychna V. *Istoriia Ukrainy* : navch. posibnyk / za red. Yu. M. Aleksieieva. Kyiv : Karavela, 2005. 408 s.
11. Skab M. V. *Istorychna zminnost movnoho vyrazhennia ukrainskoho kontseptu DUSHA. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Filolohichni nauky*. 2006. N 2. S. 239–244.
12. Skab M. V. *Khrystyianske uiavlennia pro dushu liudyny kriz pryzmu ukrainskoi movy. Khrystyianstvo y ukrainska mova* : mater. nauk. konf. Lviv : Vyd-vo Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii, 2000. S. 273–278.
13. Smolii V., Stepankov S. *Ukrainska natsionalna revoliutsiia KhVII st. (1648–1676 rr.)*. Kyiv : VD “Kyievo-Mohylianska akademiia”, 2009. 447 s. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000731>
14. Stepankov V. S. *Berestetska bytva 1651 r. Entsyklopediia istorii Ukrainy*: T. 1: A-V / redkol.: V. A. Smolii ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv : Naukova dumka, 2003. 688 s. URL : http://www.history.org.ua/?termin=Berestetska_bytva_1651
15. Yarmoshyk I. *Berestetska bytva 1651 r. v naukovykh doslidzhenniakh polskykh avtoriv. Hrani* : nauково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Т. 83. N 3. 2012. С. 3–7.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2020 р.

Прийнята до друку 22.10.2020 р.